

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

УДК 349.422.22

НАДАННЯ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ЯК РІЗНОВИД КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Григор'єва Христина Антонівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри аграрного,
земельного та екологічного права,
докторант
(Національний університет
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна)

Статтю присвячено дослідженню правової проблематики надання державних гарантій як напряму державної кредитної підтримки сільського господарства в Україні. Виявлено правові особливості цього виду підтримки сільськогосподарських підприємств. На підставі здійсненого дослідження зроблено висновок про значний агропротекційний потенціал надання державних гарантій виконання кредитних зобов'язань сільськогосподарськими підприємствами. Досліджено історично-правовий аспект становлення такого виду кредитної підтримки, як надання державних гарантій виконання кредитних зобов'язань сільськогосподарськими підприємствами. Виявлено проблемні аспекти гарантування агрокредитних зобов'язань, простежено шляхи подолання вказаних проблем та накопичених заборгованостей сільськогосподарських підприємств перед державою. Здійснено науковий аналіз зарубіжного досвіду надання гарантійної підтримки у сфері кредитування сільського господарства. Проаналізовано успішні приклади іноземного досвіду щодо надання державної гарантійної підтримки сільськогосподарським підприємствам. Зроблено висновки про необхідність утворення належного спеціалізованого інституційно-правового забезпечення надання державних гарантій виконання кредитних зобов'язань сільськогосподарськими підприємствами. Доводиться теза про необхідність покладення функцій із забезпечення аграріїв державною гарантійною підтримкою на спеціального державного кредитного агента. Для максимально ефективного надання системної державної кредитної підтримки існує потреба в організації Державного аграрного банку. Аргументується необхідність покладення на даного спеціального державного агента функції з виконання усіх підготовчих дій, оцінки ризиків, укладення гарантійних договорів та стягнення заборгованостей. Висловлено думку про те, що обсяг коштів, виділений на цілі надання державної гарантійної підтримки у сільському господарстві, має бути передбачений окремо від коштів, що спрямовані на гарантування зобов'язань у інших сферах.

Ключові слова: державна підтримка сільського господарства, державні гарантії, кредитування сільського господарства

**PROVIDING GOVERNMENT GUARANTEES AS A RISK
OF CREDIT SUPPORT FOR AGRICULTURE: LEGAL QUESTIONS**

Hryhorieva Khrystyna Antonivna,
Candidate of Sciences (Law),
Associate Professor
of the Department of Agricultural,
Land and Environmental Law
(National University
"Odessa Academy of Law",
Odesa, Ukraine)

The article is devoted to the study of the legal issues of providing state guarantees as a direct line of state credit support of agriculture in Ukraine. The author reveals the legal features of this type of support of agricultural enterprises. Based on the research carried out, the author concludes that the agricultural protection potential of providing state guarantees for the fulfillment of credit obligations by agricultural enterprises is significant. The author researches the historical-legal aspect of the formation of such a type of credit support as the provision of state guarantees for the implementation of credit obligations by agricultural enterprises. The scientist reveals the problematic aspects of guaranteeing agro-credit obligations, traces ways of overcoming these problems and accumulated debts of agricultural enterprises to the state. The author makes a scientific analysis of the foreign experience of provision of guarantee support in the field of agricultural lending. The author analyzes the successful examples of foreign experience in providing state guarantee support to agricultural enterprises. The scientist makes the conclusions about the necessity of creation of proper specialized institutional and legal support for the provision of state guarantees for the implementation of credit obligations by agricultural enterprises. There is a thesis about the necessity of assigning functions to provide farmers with state guarantee support to a special state credit agent in the article. The author proves a need to organize the State Agrarian Bank for the maximum effective provision of systemic state credit support. It is necessary to assign to this special state agent the functions of carrying out all preparatory actions, risk assessment, conclusion of warranty contracts and collection of debts. The author proves that the amount of money allocated for providing state guarantee support in agriculture provided separately from funds aimed at guaranteeing obligations in other areas.

Key words: state support of agriculture, state guarantees, lending to agriculture

Актуальність проблеми. Проблеми сільського господарства України породжені недоступністю дешевого і стабільного кредитування. Одним із ефективних напрямів державної кредитної підтримки сільського господарства є забезпечення агрокредитних зобов'язань шляхом надання державних гарантій. Така форма фінансової підтримки підприємств застосовується органами державної влади з метою розширення доступу підприємств до боргового фінансування, якщо вони не можуть отримати кредити на ринкових умовах [1, с. 57]. Проте цей різновид державної підтримки в Україні не розвинений належним чином, а законодавчі засади його здійснення не є досконалими. Науковий інтерес представляють питання правової природи державних гарантій, інституційно-правове забезпечення їх надання, місце гарантійної підтримки в системі агропротекційних механізмів сучасної України.

Аналіз стану досліджень. Правові проблеми надання державних гарантій досліджували у своїх працях такі вчені, як С.М. Андросов, О.Р. Гофман, О.П. Загнітко, Н.А. Зайцева, І.О. Лютий, О.П. Подцерковний та інші науковці. Однак шляхи вдосконалення та

використання правового механізму державних гарантій як державної кредитної підтримки сільського господарства не були предметом спеціалізованих наукових досліджень.

Тому **метою статті** є виявлення правових проблем державної гарантійної підтримки сільськогосподарських підприємств, а також формулювання шляхів законодавчого вдосконалення надання такої підтримки.

Виклад основного матеріалу. Із позицій агропротекційного права, державні гарантії є різновидом державної підтримки кредитування сільського господарства, хоча спеціалізоване аграрне законодавство у цій сфері дуже обмежене. Наразі порядок надання державних гарантій регламентують Бюджетний кодекс України [2], закони про Державний бюджет на відповідний рік тощо, тобто акти, які належать до бюджетного права. Однак при цьому, як вдало зазначають у літературі, відносини, які виникають між кредитором і сувереном як гарантом, за змістом схожі до відносин фінансової гарантії, врегульованої ЦК та ГК України, тобто не є суто бюджетними відносинами [3, с. 60]. За загальним правилом, відповідно до ст. 560 ЦК України за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку [4]. Однак, незважаючи на свою назву, державна гарантія не є гарантією у розумінні ЦК України, адже фінансовими установами не є ані Кабінет Міністрів України, ані інші суб'єкти, вповноважені законом надавати гарантії від імені держави. Оскільки законом можуть бути передбачені інші види забезпечення виконання зобов'язань (ч. 2 ст. 546 ЦК), систематичне правозастосування вимагає визнати державну гарантію саме *іншим* видом забезпечення, а не видом цивільно-правової гарантії [3, с. 61]. Досліджуючи інститут державних гарантій на дисертаційному рівні, О.Р. Гофман сформулював визначення поняття державної гарантії як письмового, строкового, платного, грошового зобов'язання держави Україна щодо виконання гарантованого зобов'язання перед кредитором, за умови прострочення його виконання боржником у порядку, встановленому законом та договором, що виникає на конкурсній основі, внаслідок прийняття відповідного акта Кабінету Міністрів України, в межах, за рахунок і за напрямками, визначеними Законом «Про Державний бюджет України» [5, с. 5].

В аспекті державної підтримки сільського господарства найбільший інтерес викликають відносини гарантування державою виконання кредитних зобов'язань сільськогосподарських підприємств. Досвід надання такої підтримки в Україні досить суперечливий та вимагає більш детального аналізу.

На перших етапах формування ринкових відносин в Україні (в 1990-х роках) було нагромаджено переважно негативний досвід надання державних гарантій: «кредити під гарантії уряду були такою ж виразкою української економіки, як бартер, взаємозаліки та хронічна бюджетна заборгованість» [6]. У кінці 90-х років ХХ ст. набула поширення практика надання державних гарантій для забезпечення кредитних відносин великих сільськогосподарських підприємств з іноземними банками. Так, були видана низка постанов Кабінету Міністрів України [7-10], якими підтверджувалося гарантування державою повернення кредитів, наданих іноземними банками вітчизняним підприємствам під закупівлю іноземної сільськогосподарської техніки та організацію її спільного виробництва в Україні.

Проте надання державної гарантійної підтримки відбувалося в умовах практичної відсутності належного законодавства у цій сфері. Це призвело до того, що державні витрати на виконання своїх гарантійних зобов'язань набули загрозливо значних розмірів. Уже традиційно постфактум, тобто після виявлення низки проблем, нормотворець намагався виправити законодавчі прогалини з метою врегулювання цих відносин. Це проявилось у низці нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення повернення

вже утворених боргів державі та запобігання їх появі у майбутньому [11-14]. Так, для врегулювання умов повернення боргів для деяких позичальників було передбачено проведення реструктуризації заборгованості [15]. Використовувалися і більш жорсткі методи впливу. Наприклад, щодо тих боржників, які на встановлену дату внесли менше 40% від необхідної плати, застосовувалося вилучення наданої їм сільськогосподарської техніки компанії «Кейс Корпорейшн», закупленої за кошти іноземних кредитів, залучених під державні гарантії, з подальшим її переданням користувачам, які мають досвід використання цієї техніки, за умови відсутності заборгованості з розрахунків за неї та можливості забезпечення ними виконання своїх зобов'язань заставою ліквідного майна [16].

Для характеристики тогочасної державної підтримки сільського господарства шляхом надання державних гарантій дуже показовою є постанова Кабінету Міністрів України «Про стан відшкодування у 2000 році витрат державного бюджету на виконання державою гарантійних та кредитних зобов'язань за іноземними кредитами» від 18 травня 2001 року № 544. У цьому нормативно-правовому акті зазначено, що на 1 січня 2001 року прострочена заборгованість перед державним бюджетом, яка виникла внаслідок невиконання суб'єктами господарської діяльності зобов'язань за іноземними кредитами, становила 987 млн. доларів США, зокрема за кредитами, спрямованими на задоволення потреб АПК, – 419 млн. доларів США (42%) [17].

Кабінет Міністрів України для повернення боргів використовував різні способи, зокрема уповноважував різних осіб здійснювати необхідні дії для повернення боргів. Серед таких уповноважених була зазначена НАК «Уккрагролізинг». Повернуті кошти спрямовувалися на придбання сільськогосподарської техніки. Ці відносини регулювалися розпорядженнями та щорічними постановами Кабінету Міністрів України протягом 2001–2004 років [18-21]. Згодом було апробовано ідею продажу прав вимоги за боргами, які прострочені більше ніж на три роки за кредитами, залученими під державні гарантії. Як варіант реструктуризації заборгованості, який урахував аграрну специфіку відносин, можна розглядати практику зарахування вартості поставленої сільськогосподарської продукції за рахунок погашення простроченої заборгованості за державними гарантіями [22].

Загалом, проблеми, які виникли з наданням державної гарантійної підтримки, на наш погляд, зумовлені відсутністю ефективного і дієвого законодавства. Здійснення гарантійної підтримки без належної нормативно-правової основи породило необхідність протягом тривалого часу екстрено ліквідувати утворені значні суми заборгованостей та знімати навантаження з державного бюджету. Про серйозність ситуації, яка склалася на початку 2000-х щодо державної гарантійної підтримки, говорять, утворення тимчасової слідчої комісії для з'ясування причин утворення заборгованості, а також спеціальної робочої групи з питань погашення простроченої заборгованості за кредитами, залученими державою або під державні гарантії.

Негативний досвід державного гарантування кредитних зобов'язань призвів до того, що подальше надання гарантій було істотно обмежене Концепцією державної боргової політики на 2001–2004 рр. та дозволялося лише за пільговими позиками від міжнародних фінансових організацій [3, с. 59]. Наразі відносини щодо надання державних гарантій за кредитними зобов'язаннями вже врегульовані більш досконало [2; 24], однак усе ж неспеціалізовано.

Той факт, що підприємства АПК виявилися найбільшими боржниками перед державою, теж зумовлений неврахуванням аграрної специфіки під час нормативно-правового та договірної забезпечення кредитних відносин. На наш погляд, можливості державної гарантійної підтримки сільськогосподарських підприємств хоча і досить значні, однак децю дискредитовані невмілим та неефективним використанням таких можливостей в умовах відсутності спеціального законодавства. Існує потреба

у запровадженні в агропротекційне законодавство спеціальних норм щодо порядку надання державної гарантійної підтримки для забезпечення стабільного розвитку кредитування сільського господарства. Насправді, за умов правильної організації такої підтримки, вона є вигідною і для аграріїв, і для держави. Сільськогосподарським підприємствам вигідно мати у ролі гаранта державу, оскільки це підвищує шанси на кредит. Водночас гарантійні відносини для держави не є обтяжливими за умов контролю над обсягами гарантованих зобов'язань і належної оцінки ступеня ризиковості.

Відповідно до ст. 17 БК України, державні (місцеві) гарантії надаються на умовах платності, строковості, а також забезпечення виконання зобов'язань у спосіб, передбачений законом [2]. Отже, особливістю державної гарантійної підтримки є її платність. Наприклад, постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо залучення державою або під державні гарантії іноземних кредитів і надання державних гарантій» від 11 липня 2001 р. № 787 установлювався розмір плати за надання державної гарантії у розмірі 1% річних суми наданої гарантії [24], а постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення розміру плати за надання кредитів (позик), залучених державою, або державних гарантій» від 17 березня 2011 р. № 256 передбачено не фіксований розмір плати, а запропоновано три альтернативні методи розрахунку [25]. У зв'язку зі стимулювальним характером державної гарантії як засобу впливу на економіку, О.Р. Гофман слушно пропонує встановити винагороду за виконання гарантійних зобов'язань (розмір такої винагороди не повинен перевищувати 0,5% річних від суми непогашеного перед державою гарантованого зобов'язання) з моменту виконання гарантій Урядом, замість передбаченої сьогодні плати за надання державної гарантії з моменту її надання [5, с. 5].

Отже, застосування правового механізму гарантії в ролі забезпечення виконання аграрно-кредитних зобов'язань має значний, але не реалізований агропротекційний потенціал. Ми переконані, що розвиток цих відносин лежить у площині інституційного забезпечення кредитної підтримки сільського господарства. Зарубіжний досвід демонструє цікаві організаційно-правові форми надання гарантійної підтримки. Наприклад, у Нідерландах велике значення для розвитку кредитних відносин в аграрному секторі економіки країни відіграє Гарантійний фонд, створений Міністерством сільського господарства, який дає змогу фермерам, що ефективно працюють, одержати додаткове забезпечення одержаних кредитів у вигляді державних гарантій своєчасного повернення. Кошти цього фонду використовуються також для часткового повернення кредитів із метою їх заохочення розширення господарства, а також реалізації інших господарських планів. Аналогічні Гарантійні фонди створені і в багатьох інших країнах – США, Німеччині, Угорщині, Франції, Канаді, Румунії, Болгарії, Польщі, Словаччині, Чехії, країнах Прибалтики та інших державах [26]. Наприклад, угорський Сільський кредитний гарантійний фонд, створений у 1991 році, на думку експертів, є найбільш успішним та ефективним серед таких фінансових структур Європи. Фонд забезпечує гарантіями переважно малі та середні підприємства для отримання середньострокових та довгострокових кредитів тільки через банківські установи, які є членами фонду. Банкам вигідно співпрацювати з фондом через те, що вони можуть пропонувати додаткові послуги своїм клієнтам, зменшувати ризики кредитних операцій через покриття Фондом за короткий період половину витрат за кредитом, які можуть за інших обставин стягуватися через інші стандартні процедури погашення заборгованості роками [27, с. 84]. Такий варіант заслуговує додаткового осмислення з метою пристосування до умов вітчизняних реалій.

Науковці, аналізуючи агропротекційний потенціал гарантійних фондів, указують на те, що такі фонди можуть бути ефективними як на державному, так і на регіональному рівнях, адже суттєво активізують кредитування сільського господарства.

Учені пропонують надавати державні гарантії за агрокредитними зобов'язаннями за умови, що як забезпечення виконання гарантійного зобов'язання принципал (боржник) запропонує свою земельну ділянку. Додатковим позитивним аспектом від такого кроку зазначається одержання державою реального важелю контролю ринку земельних ресурсів [28]. У Білорусі широке використання державних гарантій як різновиду забезпечення агрокредитування свого часу навіть викликало проблему: банки почали відмовляти у наданні кредиту в разі відсутності гарантування уряду, незважаючи на наявність інших реальних шляхів забезпечення [29, с. 505]. Тобто роль інституту державних гарантій суттєво відрізняється у різних країнах. У нашій країні інструмент державних гарантій уже майже традиційно застосовується за іншим, ніж у світовій практиці, призначенням [1]. Аналіз практики надання державних гарантій свідчить, що у багатьох випадках цей механізм в Україні використовувався як спрощений спосіб розв'язання проблем нестачі фінансових ресурсів у багатьох державних корпораціях [30].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновки про необхідність утворення належного спеціалізованого інституційно-правового забезпечення надання державних гарантій виконання кредитних зобов'язань сільськогосподарськими підприємствами. Для максимально ефективного надання системної державної кредитної підтримки існує потреба в організації Державного аграрного банку, до завдань якого має входити здійснення державної гарантійної підтримки у сільському господарстві. Саме на Державний аграрний банк мають покладатися функції із виконання усіх підготовчих дій, оцінки ризиків, укладення гарантійних договорів та стягнення заборгованостей. При цьому ми переконані, що обсяг коштів, виділений на цілі надання державної гарантійної підтримки у сільському господарстві, має бути передбачений окремо від коштів, що спрямовані на гарантування зобов'язань у інших сферах.

Список використаних джерел:

1. Зимовець В.В. Ефективність надання державних гарантій підприємствам в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 12. С. 56-68.
2. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 37. Ст. 189.
3. Загнітко О.П., Волинець О.К., Островська К.В. Державна гарантія забезпечення виконання зобов'язань. *Вісник ІЕПД НАН України*. 2010. № 1. С. 58-64.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
5. Гофман О.Р. Державна гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 20 с.
6. Шпак І. Кредити під державні гарантії: ящик Пандори знову відкрито. УНІАН. 2008. 9 серп. URL: <http://www.unian.ua/society/128854-krediti-pid-derjavni-garantiji-yaschik-pandori-znovu-vidkrito.html>.
7. Про надання гарантії Кабінету Міністрів України щодо забезпечення погашення кредиту Німеччини, який залучається для фінансування закупівлі акціонерним сільськогосподарським, риболовецько-промисловим, торгово-підприємницьким товариством «Агрофірма «Славутич» зерно- і кормозбиральної техніки фірми «КЛААС КГаА»: постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1997 р. № 648. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648-97-%D0%BF>.
8. Про надання гарантії Кабінету Міністрів України для забезпечення погашення кредиту Франції, що залучається для фінансування закупівлі спільним українсько-французьким підприємством «ДАКО»: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 1997 р. № 1169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1169-97-%D0%BF>.

9. Про надання гарантій Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів щодо забезпечення погашення кредитів США, які залучаються для фінансування закупівлі концерном «Укragротехсервіс» тракторів та сільськогосподарських машин: постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 1997 р. № 1464. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1464-97-%D0%BF>.

10. Про надання гарантії Кабінету Міністрів України щодо забезпечення погашення кредиту ФРН, що залучається для фінансування проекту організації виробництва сільськогосподарських тракторів ХТЗ-17021 з двигунами німецької фірми «Дойц АГ» на ВАТ «Харківський тракторний завод імені С. Орджонікідзе» та їх реалізації: постанова Кабінету Міністрів України 26 січня 1998 р. № 78. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-98-%D0%BF>.

11. Про впорядкування залучення і використання іноземних кредитів, повернення яких гарантується Кабінетом Міністрів України, вдосконалення системи залучення зовнішніх фінансових ресурсів та обслуговування зовнішнього державного боргу: постанова Кабінету Міністрів України від 5 травня 1997 р. № 414. *Офіційний вісник України*. 1997. № 19. Стор. 32.

12. Про Порядок реструктурування простроченої заборгованості перед державним бюджетом за кредитами, залученими державою або під державні гарантії: наказ Мінфіну від 15 червня 1999 року № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0507-99/sp:max100>.

13. Про заходи щодо підвищення ефективності використання закупленої під гарантії Кабінету Міністрів України сільськогосподарської техніки та порядок розрахунків за неї: постанова Кабінету Міністрів України від 22 січня 1999 р. № 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-99-%D0%BF/sp:max100>.

14. Про затвердження графіків повернення протягом 2000 року іноземних кредитів, залучених державою або під державні гарантії, та відшкодування підприємствами-боржниками витрат державного бюджету, зумовлених виконанням гарантійних та кредитних зобов'язань держави за іноземними кредитами: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2000 р. № 307-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2000-%D1%80/sp:max100>.

15. Про укладення угод про реструктурування простроченої станом на 1 січня 2003 р. заборгованості юридичних осіб за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, та бюджетними позичками: постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 р. № 1070. Урядовий кур'єр. 2003. № 139.

16. Про забезпечення погашення та обслуговування іноземних кредитів, залучених під державні гарантії для закупівлі сільськогосподарської техніки компанії «Кейс Корпорейшн», у 2000 і наступних роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2000 р. № 322-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2000-%D1%80/sp:max100>.

17. Про стан відшкодування в 2000 році витрат державного бюджету на виконання державою гарантійних та кредитних зобов'язань за іноземними кредитами: постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2001 року № 544. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544-2001-%D0%BF/sp:max100>.

18. Про додаткові заходи щодо погашення простроченої заборгованості за кредитами, залученими державою або під державні гарантії для закупівлі сільськогосподарської техніки іноземного виробництва: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2001 р. № 546-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2001-%D1%80/sp:max100> (*втратило чинність*).

19. Про заходи щодо забезпечення надходження коштів у рахунок погашення заборгованості за кредитами, залученими державою або під державні гарантії для за-

купівлі сільськогосподарської техніки іноземного виробництва, інших засобів для потреб сільського господарства: постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2002 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2002-%D0%BF/sp:max100> (втратила чинність).

20. Про порядок зарахування коштів до державного бюджету у рахунок погашення заборгованості за кредитами, залученими державою або під державні гарантії і наданими для закупівлі сільськогосподарської техніки іноземного виробництва: постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2003 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/414-2003-%D0%BF/sp:max100> (втратила чинність).

21. Про затвердження Порядку зарахування у 2004 році коштів, що надійдуть до державного бюджету у рахунок погашення заборгованості за кредитами, залученими державою або під державні гарантії і наданими для закупівлі сільськогосподарської техніки іноземного виробництва, переданої сільгосптоваровиробникам та іншим суб'єктам господарювання: постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. № 362. *Офіційний вісник України*. 2004. № 12. Т. 1. Стор. 119. Ст. 735.

22. Про затвердження Порядку зарахування вартості поставленої сільськогосподарської продукції в рахунок погашення простроченої заборгованості перед державою за кредитами, залученими державою або під державні гарантії: постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2003 р. № 735. *Офіційний вісник України*. 2003. № 21. Стор. 422. Ст. 946.

23. Про затвердження Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками: постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 131. *Урядовий кур'єр*. 2011. № 52.

24. Про заходи щодо залучення державою або під державні гарантії іноземних кредитів і надання державних гарантій: постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 року № 787. *Офіційний вісник України*. 2001. № 28. Стор. 41. Ст. 1249.

25. Про затвердження Порядку встановлення розміру плати за надання кредитів (позик), залучених державою, або державних гарантій: постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 року № 256. *Урядовий кур'єр*. 2011. № 57.

26. Гринчук С.В. Зарубіжний досвід функціонування системи земельно-іпотечного кредитування та можливість його застосування в Україні. *Ефективна економіка*. 2013. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2041>.

27. Бейкун А.Л. Дискусійна передумова пошуку нових правових «алгоритмів» розв'язання питання цивільно-правового обігу земель сільськогосподарського призначення. *Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти*: матер. круг. Столу (Харків, 5 груд. 2014 р.). Харків, 2014. С. 82-84.

28. Крастелев Р.Н. Направления развития государственной поддержки сельского хозяйства. *Вестник Евразийской академии административных наук*. 2011. № 3 (16). С. 171-180.

29. Михнюк А. И. Особенности правового обеспечения кредитования сельскохозяйственных производителей в Республике Беларусь. *Правовое обеспечение инновационного развития экономики Республики Беларусь*: матер. Межд. науч.-практ. конф. (21-22 окт. 2010 г, Минск). Минск: Позитив-центр, 2010. С. 505-506.

30. Лютий І.О., Лондар О.С. Регулювання надання державних гарантій в Україні. *Фінанси України*. 2016. № 2. С. 28-48.